

Türküstan

www.turkustan.az

Aynur Turan

Qadınlar yer üzünə bəxş olunmuş ən üstün varlıqlardır. Nə qədər zərif görünsələr də, bir o qədər güclü və dözümlüdür.

Azərbaycan xalqının tarixində son 200 il ictimai-siyasi, mədəni dəyişikliklərin baş verməsi ilə yadda qalmışdır. Azərbaycan qadını öz hüquqları uğrunda mübarizəsini davam etdirmiş, təhsil, maarifçilik və xeyriyyəçilik kimi mənavi, həm də mədəni irsi yaratmış, müasir dövrə çatmışdır. Xüsusilə XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan qadınları bir çox sahələrlə yanaşı, savadsızlığın aradan qaldırılmasına da dəstək vermişdilər. Qadın öz üzərinə götürdüyü sosial məsuliyyətin öhdəsindən həmişə layiqincə gəlmişdir. Azərbaycan qadını vətənə və ailə dəyərlərinə bağlıdır və biz bunu tariximizin bütün dövrlərində müşahidə edirik. Yüksək təhsilli qadın, kiçik dövlət sayılan ailənin başçısı, övladları üçün böyük dayaq və uğurların təminatçısıdır. Bu səbəbdən H.Z.Tağıyev, M.Muxtarov, H.Zərdabi, C.Məmmədquluzadə, Ə.Hüseynzadə və digərləri gələcək nəsilləri yetişdirən Azərbaycan gənc qızlarını və qadınlarını dünyəvi təhsilli görmək istəyirdilər.

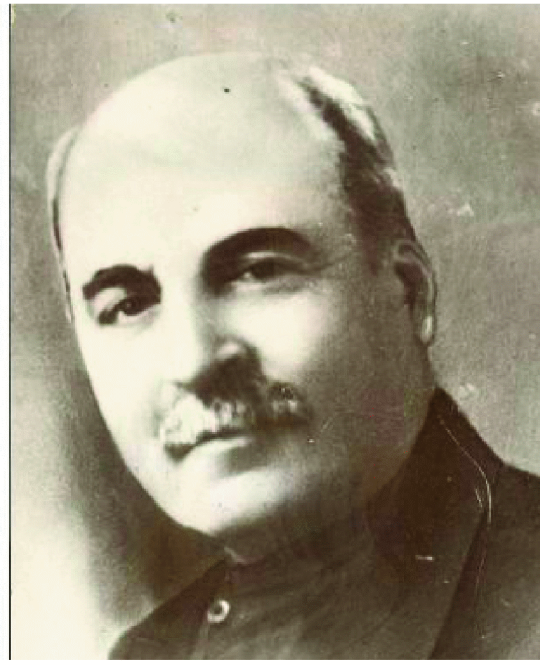
Günümüzü quran qadınlarını saymaqla bitməz. Onlar, elm, siyasət, ədəbiyyat, tibb, ümumilikdə tərəqqi qalmasına hər gün yeni bir kərpic qoyub, Azərbaycan adlı müqəddəs məmləkəti ucaya qaldırmaqdadılar. Öz dövrünün və ümumiyyətlə bütün dövrlərin mübariz qadınlarından biri də Həmidə Cavanşir-Məmmədquluzadədir.

Həmidə xanım Əhməd bəy qızı (1873-1955) – Azərbaycanın ilk maarifçi qadınlarından.

“Molla Nəsrəddin” jurnalının nəşrində, onun səhifələrində qadın azadlığı məsələlərinin işıqlandırılmasında rolu böyükdür. C.Məmmədquluzadənin Cənubi Azərbaycana səfəri zamanı da o, ədibin ən yaxşı köməkçi olmuşdur.

Sovet hakimiyyətinin ilk illərində Həmidə xanım Kəhrizlidə yaşamış, bəy nəslindən olduğu üçün ciddi çətinliklərlə üzləşmişdi. Onun torpaqları əlindən alınmış və səsvermə hüququndan məhrum edilmişdir. Nəhayət, birdəfəlik Bakıya köçən Mirzə Cəlil həyatının qalan hissəsini burada yaşamışdır. Mirzənin vəfatından sonra, o, böyük ədibin həyat və fəaliyyətinin öyrənil-

məsi, yaradıcılığının təbliği, ədəbi irsinin tərcüməsi və nəşri məsələləri ilə məşğul olmuşdur. Atasını Əhməd bəy Cavanşir, Mirzə Cəlil və M.Ə.Sabir haqqında xatirələr yazmış, Azərbaycan yazıçılarının əsərlərini, o cümlədən bir sıra hekayələrini tərcümə etmişdir.

Ömrünü xalqına sərf edən qadın - Həmidə Cavanşir

Həmidə xanım Cavanşir ədəbiyyatçı – folklorşünas kimi də fəaliyyət göstərmiş, Azərbaycan xalq ədəbiyyatı nümunələrinin, tarixi sahəsində mühüm işlər görmüşdür. Bakıda Fəxri xiyabanda, Cəlil Məmmədquluzadənin yanında dəfn edilmişdir.

Həyatı

Həmidə xanım Cavanşir-Məmmədquluzadə 1873-cü ildə Şuşa qəzasının Kəhrizli kəndində zamanəsinin görkəmli maarifçi ziyalısı, tarixçi Əhməd bəyin ocağında dünyaya gəlmişdir. Kənddə daim yeniliyi, mədəniyyətin ən sivil formalarını yayan Əhməd bəy Cavanşir yeddi “Qarabağnamə” dən ən məşhurunu — “Qarabağ xanlığının siyasi vəziyyətinə dair” əsərini yazıb. Onun çoxsaylı şeirləri və tərcümələri 1906-cı ildə Tif-

Həmidə xanım öz təhsili, intellekti və dünyagörüşü ilə təbii ki, digər xanımlardan xeyli dərəcədə fərqlənirdi.

Ailə məktəbində təhsil alan Həmidə xanım hələ yeni-yetmə illərində rus dilini səliss qavrayaraq, o dövrün kənd qızları üçün səciyyəvi olmayan yüksək intellektə, geniş dünyagörüşə malik olmuşdu. İlk həyat yoldaşı zadəgan nəslindən olan podpolkovnik İbrahim bəy Davatdarov cəbhədə həlak olandan və atasını itirəndən sonra Həmidə xanım Cavanşir Kəhrizlidə ata mülkünü idarə etmişdi. 1905-ci ildə Tiflisdə tanış olduğu Mirzə Cəlil Məmmədquluzadəyə iki il sonra ərə gedərkən bu izdivac çoxlarına xoş gəlməmiş, nikah onun əsilzadə nəslinə yaraşdırılmamışdı. Lakin Həmidə xanım bütün maneələrə cəsarətlə sinə gərərək, Mirzə Cəlilə vəfali və fədakar ömür-gün yoldaşı olmaqla yanaşı, həm də ustad sənətkarın ən yaxın maarifçi silahdaşı, ziyalı həmdəmi, “Molla Nəsrəddin” in isə x-

insanı daim nikbin ovqata kökləmiş, onun bütün ağır sınaqlardan mətanətlə çıxmasına yardım göstərmişdi.

Bu iki işıqlı insan birlikdə dövrünün ən çətin zamanında nadanlıqla mübarizə aparmış, öz amallarından dönməmiş, bir-birinə dayaq olmuşlar. Ən əsası isə bizə “Molla Nəsrəddin” boyda mədəni irsi yadigar qoymuşlar. Hətta Həmidə xanım özünün 70-dən çox 12 vərəqli dəftərə yazdığı və çapı qadağan edilən “Xatirələrim” adlı əsərində Qarabağın o dövrkü vəziyyəti, atası böyük maarifçi Əhməd bəy Cavanşir, ömür yoldaşı Mirzə Cəlilin həyatı və yaradıcılığını, “Molla Nəsrəddin” in Təbriz həyatını, ətrafındakı böyük insanların hekayətlərini gələcək nəsillərə ötürmək istəmişdi. Bu əsərin çapının qadağan edilməsinə səbəb Həmidə xanımın Mir Cəfər Bağirovun istəyi ilə həmin əsərdə Qarabağdakı bolşevik fəaliyyətindən yazmaması olub. Onun bu istəyə cavabı isə belə olur: “Mən gör-mədiklərimi yaza bilmərəm”.

Sovet hakimiyyətinin ilk illərində Həmidə xanım Kəhrizlidə yaşamış, bəy nəslindən olduğu üçün ciddi çətinliklərlə üzləşmişdi. Onun torpaqları əlindən alınmış və səsvermə hüququndan məhrum edilmişdir. Nəhayət, birdəfəlik Bakıya köçən Mirzə Cəlil həyatının qalan hissəsini burada yaşamışdır. Mirzənin vəfatından sonra, o, böyük ədibin həyat və fəaliyyətinin öyrənilməsi, yaradıcılığının təbliği, ədəbi irsinin tərcüməsi və nəşri məsələləri ilə məşğul olmuşdur. Atasını Əhməd bəy Cavanşir, Mirzə Cəlil və M.Ə.Sabir haqqında xatirələr yazmış, Azərbaycan yazıçılarının əsərlərini, o cümlədən bir sıra hekayələrini tərcümə etmişdir...

lisde “Qeyrət” mətbəəsində kitab kimi nəşr edilib. Tək Kəhrizlidə deyil, elə ətraf kəndlərdə də Əhməd bəy kəsiblərinin böyük himayədarı olub. Belə bir necib insanın ailəsində dünyaya göz açan Həmidə xanımın Azərbaycan mədəniyyətinə və ədəbiyyatına həsr olunan böyük ömür yolu da məhz “ot kökü üstə bitər” məsəli ilə tam uyğun gəlir. Belə bir alicənab şəxsin evində doğulan övlad kimi

yirxah himayədarı olmuşdu. Bütün varidatını, sərvətini həyat yoldaşının yaradıcılığına böyük ümürlə sərf edən Həmidə xanım Cavanşir-Məmmədquluzadə Mirzə Cəlilə 25 il əsl məhəbbət və qarşılıqlı ehtiramla ömür sürmüşdü.

Bu illərdə Mirzə Cəlil nə qədər kəskin zərbələrə, ittihamlara tuş gəlsə, nadanlıqla qarşılaşsa da, ən çətin günlərdə Həmidə xanım ona mənavi dayaq olmuş, bu böyük

Tarix Həmidə xanım Cavanşir-Məmmədquluzadəni böyük xeyriyyəçi və cəfakəş insan kimi yaddaşlara həkk edib. Tək Kəhrizli kəndinin deyil, cümlə Qarabağın ona kömək üçün pənah gətirən insanların əlindən tutan, qayğılarını həll edən bu xanım həm də o dövrün yardımçı olan ziyalılarının da problemlərini həll etmişdir.

(ardı gələn sayımızda)